

הרב חגי לונדין
יצחק לונדין

לשוב הביתה

מגילת רות של הנפש

מגילת רות • פירוש • אקדמות

תוכן העניינים

7..... הקדמה – לברוא אורו של משיח

מגילת רות

15..... רות

מגילה של הנפש – רות

27..... הדמויות המרכזיות בעלילה

29..... פרק א: חטא וחרטה

39..... פרק ב: תשובה ותיקון

49..... פרק ג: הפנמה ואומץ

57..... פרק ד: גאולה ומשיח

אקדמות מילין

67..... אקדמות מילין – פירוש

80..... אקדמות – פיוט ותרגום

89..... הערות

לברוא אורו של משיח

מגילת רוּוְיָהּ

מגילת רות, המגילה המוכרת ביותר לאחר מגילת אסתר, נכתבה על פי המסורת בידי שמואל הנביא.¹ הסיפור הנוגע ללב על נערה זרה, המוצאת בסופו של דבר את מקומה בעולם, והמנהג של רוב הקהילות לקרוא את המגילה בחג השבועות² – העניקו למגילת רות את משמעותה המיוחדת. כדרכם של דברי הנבואה ורוח הקודש, מגילת רות רוּוְיָהּ (רות מלשון רוּוְיָהּ)³ בכמה רובדי הבנה, וכולם מוצאים את מקומם בפסוקי המגילה.

חסד

הרובד המוכר ביותר של פשט המגילה הוא ציר החסד, החורז את הפסוקים, כדברי המדרש: "מגילה זו אין בה טומאה ולא טהרה, ולא איסור ולא היתר, ולמה נכתבה? ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים".⁴ המגילה רוּוְיָהּ באזכורים של חסד: החל מהחלטתה של רות שלא לנטוש את נעמי, דרך החסד שגומל בועז עם רות כשהוא פורס עליה את חסותו, וכלה בחסד שגומלת רות עם בועז כשהיא מסכימה להתחתן עימו, כדבריו: "וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַה' בְּתִי הֵיטֵבַתְּ חֶסֶדְךָ הָאֲחֵרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן לְבִלְתִּי לָכֶת אַחֲרַי הַבְּחוּרִים אִם דָּל וְאִם עָשִׂיר".⁵

חסד הוא תכונה ישראלית עתיקת יומין: "שלשה סימנים יש באומה זו, ביישנים, רחמנים וגומלי חסדים".⁶ רבי יהודה ליוואי (המהר"ל מפראג), מבאר בספרו נתיבות עולם⁷ שגמילות חסדים זוהי היכולת

ושבה לשרשה. עתה היא באה לבית לחם יהודה להעשות אִם למלכות יהודה, וכסאה יהיה נכון עד עולם".¹⁵

גיור רעיונות

יתרה מזאת, "גיור" ביהדות אינו רק גיור של נשמות אלא אף גיור רעיוני. ביציאה למלחמה למשל מלמדת אותנו התורה כי ישנם מצבים שהלוחם נתקל בהם ב"אשת יפת תואר"¹⁶ ומכניסה אל תוך ביתו. במבט ראשון, יש פה תיאור של מציאות שלילית, כנאמר בחז"ל, "לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע",¹⁷ ו"סופו להיות שונאה ולהוליד ממנה בן סורר ומורה".¹⁸ אולם, האור החיים הקדוש במקום מכאן פסוקים אלו באופן שונה. במלחמות ישראל, הן הממשיות הן התרבותיות, קיימת מציאות שעם ישראל מזהה בין הגויים "נפש קדושה בין הקליפות", נשמה גדולה או רעיון אמוני-ישראלי אשר "נשבר" בין הגויים. במלחמת האמונות והדעות להופעת האידיאל הישראלי בעולם מוצאים אנו לעיתים בין האומות "אשת יפת תואר" – רעיון אמיתי, גרעין אמת הקבור בתוך זוהמה תרבותית. את גרעין האמת הזה אנו "מגיירים", מכניסים לתוך ביתנו. אומנם, כדוגמת הגרים הממשיים, אף הגרות הרעיונית זקוקה לכירור ולזיקוק: "וְגִלְתָּהּ אֶת רֵאשָׁהּ וְעִשְׂתָּהּ אֶת צַפְרָנֶיהָ וְהִסִּירָהּ אֶת שְׂמֶלֶת שִׁבְיָהּ מֵעֲלֶיהָ... אולם "וְאַחַר כֵּן", בסופו של התהליך, "תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעֵלְתָּהּ וְהִיְתָה לָּךְ לְאִשָּׁה".¹⁹

על פי זה, מובנים יותר דברי הגמרא במסכת פסחים,²⁰ ש"לא הגלה הקדוש ברוך הוא את ישראל לבין האומות – אלא כדי שיתנספו עליהם גרים". לכאורה, מאמר תמוה, הלוא כמות הגרים שהתווספה לעם ישראל במהלך הגלות שולית, ואין זה מסתבר שמשום כך גלו ישראל מארצם, אלא עניינה של תורת ישראל הוא גיור רעיוני מתמשך של נקודות הטוב הקיימות בעולם (וגם כאן ישנן תפיסות עולם שקשה לנו לעכלן ואלו נפלטות בשלב כלשהו מהגוף הישראלי, וישנן כאלו שנקלטות ונעשות חלק אורגני מבניין התורה²¹).

בין כה וכה, גם בהקשר זה מובן החיבור שבין מגילת רות לחג שבועות, הן מצד ה"גיור" של רעיונות עמוקים וחשיפת שייכותם לתורת

ישראל במתן התורה, הן מצד שהגר הוא כאמור ביטוי למי ש"נשמתו הייתה בהר סיני" וכעת, בקבלו על עצמו בפועל עול תורה ומצוות, הוא "נולד מחדש"²² – בדומה לכך, כל אחד מאיתנו חווה, בכל חג שבועות, מתן תורה מחדש.

לשוב הביתה

בביאור זה למגילה שמנו דגש על ציר נוסף, המופיע בתורת הרמז והסוד, והוא סיפורה של נפש האדם. רות היא ביטוי לכוח חיובי המצוי בנפש, המעוניין לגרום לקדוש ברוך הוא "לרוות"²³ ממנו רוב נחת, אולם כוח זה הלך לאיבוד בארץ זרה, ומעוניין כעת לשוב הביתה אל המקור הטהור. זהו תהליך לא פשוט, הדורש בירורים רבים, וישנם, דוגמת הגואל ה"פלוני אלמוני"²⁴, שאינם מאמינים בתשובתו של כוח שנטמא ב"ארץ מואב" וממאן לגאול את רות. אולם, מבט שכלי שמעניק עוצמה ("בר-עז") פורס, בסופו של דבר, את כנפיו על הנערה ודווקא ממהלך מעין זה צומחת מלכות ישראל.

ה"גיוור" של רות מייצג את המדרגה העליונה של התשובה, זו שאינה מתכחשת לכוחות החול אלא מתעלת אותם לכיוון חיובי. אפשר לרוות רוב נחת גם בהיותנו גרים בעולם הזה, מרובה הפיתויים והסכנות. כמו בספרים הקודמים בסדרה, העיקרון של ראיית הדמויות התנ"כיות כביטוי של כוחות בנפש האדם והאומה – לקוח מכתביו של הרמ"ד (רבי משה דוד) וואלי, אולם במהלך הביאור השתמשתי במפרשים רבים, בעיקר ברש"י; במדרש רבה; בגר"א; במלבי"ם; ובמילון הראיה לרב קלנר; וכן בניתוחים לשוניים, מצלולים ורעיונות נוספים. גם בכך ביקשתי להמשיך את דרכם של חז"ל, שלמדו לא פעם את פירושי המילים דווקא משפות זרות ומרמזים של צלילים אחרים.

מחצרי חקלא

האירועים המרכזיים של מגילת רות מתרחשים בתקופה חקלאית של קציר השעורים והחיטים (סיבה נוספת שהמגילה נקראת בחג השבועות,

לברוא אורו של משיח

חג הקציר והביכורים). הצורך המרכזי שזקוקות לו נעמי ורות הוא לחם הנאפה מחיטים; בועז מתוודע לרות בבואה ללקט שיבולים; בהמשך, נפגשים הם בגורן השעורים וכו'.

גם כאן, מצוי רמז על התהליך העובר על נפש האדם המתקרב לתשובה ולתורה. תלמידי חכמים מכונים בלשון תורת הסוד "מחצדי חקלא" (קוצרי השדה).²⁵ בדומה לשיבולים הצומחות מן הקרקע הטבעית ועוברות עיבוד אנושי כדי להוציא מהן לחם, רעיונותיה הגולמיים של התורה "נקצרים" בידי מחשבתם של תלמידי החכמים והם מוציאים אותם מן הכוח אל הפועל ואופים מהם "לחם" – מזון רוחני המלחים בין שמיים וארץ; גם העיר שבה מתרחשת עלילת המגילה היא "בית לחם".²⁶

אורו של משיח

כאמור, מהלכיה של נפש האדם השבה בתשובה, המגולמים בשיבתה של רות לבית ישראל, מביאים לצמיחת שושלת בית דוד, אשר ממנה ייוולד משיח ה'.

לא במקרה מגיעה רות דווקא ממואב. מכל העמים הנזכרים בתורה, מואב מייצגת אומה שפלה שמקורה מגילוי עריות של לוט ובתו²⁷ ("מואב" – בא מאב). לכאורה, שיא הטומאה, וכיצד אם כן דווקא מכאן יצמח משיח בן דוד?

באחת הפיסקאות הפחות ידועות בכתבי הרב קוק²⁸ מסביר הוא שהטעם העומד ביסוד איסורי חיתון בין קרובי משפחה הוא החשש מהתמקדות האדם באהבה פרטית, שאינה מתרחבת למעגלים נוספים. חיתון עם קרובי משפחה הוא בבחינת חתונה של האדם עם עצמו. לעומת זאת "יסוד התרחבות מושג האהבה לזולתו יכונן מהתאחדות החוגים" – מימוש מושג האהבה מתקיים במלואו בנישואין בין חוגים שונים, ולא במשפחה, כלומר בחיבור של קבוצות שונות, כדברי הפסוק המבטא את העיקרון העומד ביסוד הנישואין, "עַל כֵּן יִעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ",²⁹ היינו פתיחתו של מעגל חיים חדש.

עם זאת – הפוך על הפוך – דווקא מלכות בית דוד צומחת מגילוי עריות של לוט ובתו, מפני שישנו חשש לטשטוש הזהות הלאומית בעם ישראל. נטיית החסד בתרבות היהודית כה מרכזית עד שהיא עלולה להביא לחיבור עם אומות העולם ללא הבחנה ובלי גבולות. בהתאם לזאת, כדי שתהיה בעם ישראל דאגה והשקעה בייחודו, אנו זקוקים לכוח חיצוני דוגמת גילוי העריות של לוט ובתו (שיא האנוכיות, כאמור), המחזק בעם ישראל את התכונה של אהבת העצמיות הלאומית. וזהו, כדבריו שם, "פליאות נתיבות חכמה" – חלק מהפלא שבדרכי חוכמת ה', המסבב בדיעבד(!) דברים חיוביים ממצייאות שלילית.

להודות ולהקים עולה של תשובה

הרעיון שכוחות שליליים, לאחר תיקונם, מצטרפים לאידיאל המשיחי של תיקון העולם – חורז את שושלת בית דוד. בפרשת וישב מתואר סיפור מורכב על יהודה, אבי השבט היהודי, שנכשל בחטא עם כלתו תמר, אולם שב בתשובה והודה "צדקה ממני".³⁰ בזכות כך נולד הילד פרץ (מלשון פריצה), במאורע ש"פרץ דרך" באופן לא צפוי, וממנו כאמור השתלשל המשיח המכונה "איש בן פרציו".³¹ גם דוד המלך, לאחר שהודה בחטאו עם בת שבע, נזכר כמי "שהקים עולה של תשובה".³² נפילות וכישלונות הם חלק בלתי נמנע בעולמו של הקדוש ברוך הוא, אולם היכולת להתגבר, לשוב בתשובה ולהודות על האמת – היא מהותו של העם היהודי ("יהודי" מלשון הודאה³³), והיא הרוקמת את גאולת העולם מתוך הסיבוכים והפיתולים, כדברי המדרש,³⁴ "יוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו, ראובן היה עסוק בשקו ותעניתו, ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויהודה היה עסוק לקח לו אשה – והקדוש ברוך הוא היה עוסק ובורא אורו של מלך המשיח".

ולישרי לב שמחה

חלק מתהליך תשובה עליונה הוא כאמור להשיב כוחות שליליים אל מקורם הטוב. בניגוד למהלך תשובה ראשוני, שרק מתכחש לכוחות

השלילה, השלב הבא בתשובה הוא לתעל כוחות אלו לעבר מציאות חיובית.

בהתקדמותו הרוחנית של האדם הפרטי ושל הציבור ישנם שני שלבים: הראשון שבהם הוא שלב "הכובש", ומשמעו עבודת ה' היונקת את כוחה מגורמים חיצוניים לאדם, כלומר מחייבת את כיבוש הנטיות הטבעיות. אולם השלב השני והמעולה יותר הינו שלב "הישר", ומשמעו עבודת ה' המונעת מגורמים פנימיים באדם, כלומר נובעת מן הנטייה המצפונית והישרות האישיותית המזדהה עם אותם תכנים.³⁵

כל אחת מן הדרגות הללו מאופיינת בעבודה מוסרית שונה. בעת ששרוי האדם במדרגת "הכובש", דהיינו שאינו מזדהה עדיין עם המגמות הרוחניות, ומציית לדבר ה' מתוך היענות לגורם חיצוני, מאופיינת עבודתו המוסרית בכיבוש נטיות חייו הספונטניות, המושכות אותו לכיוונים אחרים, ובדיכויין.

אולם, למרות קדימותו³⁶ והכרחיותו³⁷ של שלב זה, שבו נלחם האדם בצדדים השפלים של אישיותו, מתלווה לדרך "הכובש" חיסרון מהותי; כאשר נמצאת נפש האדם מסוכסכת וקרועה ממלחמות פנימיות כל העת, מתפתחים בה עם הזמן תחושות תסכול, הדחקות ומעצורים נפשיים, וסופו של כל חוב ב"בעל חוב שהוא דוחק"³⁸ – כוחות החיים תובעים לבסוף את שלהם ומתפרצים החוצה בצורה זו או אחרת. הדרך המעולה יותר היא דרך "הישר"³⁹ – המציאות ההרמונית, הנוצרת מתוך הזדהותו המוחלטת של האדם עם דבר ה', עד כי נטיות נפשו זורמות באופן טבעי אל עבר הטוב והיושר, ללא מדיניות כובשנית של המעטת הכוחות ודיכויים.⁴⁰ בשלב הכיבוש, עדיין ההרמוניה האישיותית אינה מושלמת והמלחמה המתמדת בנטיות החיים הטבעיות הן בבחינת "אור זרע לצדיק",⁴¹ דהיינו הזרעים לעתיד מוטמנים בקרקע ללא תחושת הזדהות עכשווית. ואולם, בשלב הבא הרי "הזרעים בְּדַמְעָה – בְּרִנָּה יִקְצְרוּ",⁴² כאשר מגיעים לשלב הישר, להזדהות פנימית עם התוכן הערכי – אין עוד מעצור לכוחות הנפש המביא לעצב, אלא "וּלְיִשְׂרָיִל בְּשִׂמְחָה",⁴³ זרימה נפשית-הרמונית ללא מחסומים.⁴⁴

מגילת רות, שעניינה על פי ביאורנו הוא לתאר את מסעם של כוחות הטומאה אל עבר הקדושה, מלמדת אותנו על מדרגת הישרות, ולכן צומחת ממנה מלכות המשיח מזרע בית דוד. מדרגתו של דוד המלך היא מדרגת הישר⁴⁵ ותפקידה של מלכות בית דוד יהיה לא רק להילחם בכוחות החול אלא לחברם אל הקודש. בחג שבועות אנו קוראים את מגילת רות וחווים מתן תורה משיחי, שבו מוצא כל כוח את מקומו הראוי לו בשדה אשר בירכו ה'.

בעל מלחמות, זורע צדקות, מצמיח ישועות

חלקו של הביאור נכתב בזמן המלחמה שפרצה בשמחת תורה תשפ"ה, אחת מן המלחמות הקשות והמדממות בתולדות מדינת ישראל. בשעת כתיבת שורות אלו, קשה לדעת מה יהיו מלוא השלכותיה של המלחמה, אולם מקובלנו שה' הוא "בעל מלחמות, זורע צדקות, מצמיח ישועות" – המלחמות המטלטלות את עולמנו מסבכות בסופו של דבר צדקות וישועות כחלק מתהליך הגאולה. מתוך נהרות של דם וכאב, התעורר עם ישראל מתרדמה שהיה שרוי בה, הודה על האמת והשיב מלחמה שיערה, ועוד רבות יסופר בתולדות האומה. בימים חשוכים של דאגה ושכול, המסע המפותל בעקבותיה של רות – שמצמיח בסופו של דבר את אור המשיח – יכול להעניק מעט נחמה.

ברכת אב

בשמחת אב גדולה אציין, שספר זה הוא עבודה משותפת עם בני הבכור יצחק-דניאל הי"ו, שלמרות גילו הצעיר כתב את הטיוטה הראשונית לביאור ואת מרבית המקורות. אתפלל שחיבור זה ישמש, בעזרת השם, פתח ליצירות תורניות נוספות. ישוטטו רבים ותרכה הדעת.

חגי לונדין

שדרות, אייר תשפ"ד

פרק א

חטא וחרטה

”צְמָאָה לְךָ נַפְשִׁי כְּמָה לְךָ בְּשָׂרִי בְּאָרֶץ צִיָּה וְעֵיף בְּלִי מַיִם”¹

לעיתים מוצא האדם את עצמו שקוע ב"גלות" בארץ רחוקה, מתבוסס בתאוותיו ורחוק יותר מתמיד מ"הבית", ממקור הנעימות והטוב. במהלך תקופה זו ישנם חלקים בנפשו שמפנים לו עורף ואובדים לנצח. אכן, ישנם כוחות חול – שכעת מצויים בבלבול, אולם נותרו מלאי רצון פנימי לרוויה רוחנית. בעת שמתעורר האדם לשוב בתשובה מחטאיו, אותן שאריות מהגלות מתלוות עימו וכעת לפניו דרך ארוכה לתקנן ולהשיבן למצב המקורי.

(א) וַיְהִי בַיָּמֵי שֹׁפֶט הַשְּׁפֹטִים וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה לְגֹדֵר בְּשָׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו:

המגילה נפתחת במצב כאוטי. ימים שבהם "אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה"². האישיות האגואיסטית המעוניינת לשלוט ("אלי-מלך") חשה עצובה, מרירה ולא מסופקת ("ויהי" – וי, הי, לשון צער³). ממילא, נוצרת בנפש תחושת רעב פנימית והתאוות פורצות ללא גבול. למרות הלחם והצרכים הבסיסיים שיש לאדם ("בית לחם"), הוא מרגיש שדבר אינו משביע אותו,⁴ וגולה מהמצב הראוי, שבו אמור הוא להודות ("יהודה"⁵) לאלוהיו ולשמוח בחלקו – אל מחוץ לארצו, לשדה מואב – למרחב נוצץ, תאוותני ופרוץ.⁶ גם ההרגשה הטהורה והנעימה ("נעמי") אינה מצליחה לעמוד בפני שטף היצרים וגולה עם בניה בעקבות השאפתנות ה"אלימלכית".

(ב) וְשֵׁם הָאִישׁ אֱלִימֶלֶךְ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ נַעֲמִי וְשֵׁם שְׁנֵי בָנָיו מַחֲלֹן וְכַלְיוֹן אֶפְרָתִים מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה וַיָּבֹאוּ שָׂדֵי מוֹאָב וַיְהִיו שָׁם:

כעת, מגלה לנו המגילה מה השורש של כל ההידרדרות: שם האיש, דהיינו מהותו הפנימית,⁷ הוא "אלימלך". הצד האגואיסטי השתלטני, המשוכנע שכל המלכויות בעולם צריכות להגיע אליו, הוא המנוע שדוחף את כל הירידה הזאת. עם זאת, גם בעומק ההתפרקות נותר לאדם הזיכרון העמום של הנועם והטוב ("נעמי"). אולם, במצב הנוכחי, כשהצד האגואיסטי הוא השולט, התוצאות הטבעיות הן רק מחלה וכליה; חיים רקובים ושרופים. האישיות כולה נודדת מנקודת האמת וההרמוניה אל הצדדים החיצוניים והרדודים, ועם הזמן מכה שם שורשים ושוקעת בעומק הסיאוב ("ויבואו... ויהיו שם").

(ג) וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נַעֲמִי וַתִּשָּׂאֵר הִיא וּשְׁנֵי בָנֶיהָ:

"צדיק אוכל לשבע נפשו ובטן רשעים תחסר"⁸. המרדף אחר עושר, כבוד ותאוות הוא אי־סופי וממצה את עצמו בשלב מסוים. הדחף היצרי החזק נחלש ו"מת" בסופו של דבר, והאדם נשאר קירח מכאן

